

toneelspel opgevoerd? Geenszins: hij betwijfelde oprecht of hij, de vijf-en-vijftigjarige boerenzoon uit het Friese Goëngameden, wel deugde als leider van een kabinet waarin zoveel figuren zaten (van Kleffens, Steenberghe, Albarda, om slechts dezen te noemen) wier intellectuele meerderheid hij grif erkende. 'God heeft het zo beschikt', dacht hij tenslotte – en hij zei 'ja'. Maar met aarzeling, en die aarzeling verliet hem niet. Zij bracht hem er toe, in conflict-situaties menigmaal niet rechtuit te zijn maar z.g. slimme omwegen te zoeken waardoor in de regel meer moeilijkheden veroorzaakt werden dan onvermijdelijk was. Verder vloeide uit zijn gebrek aan zelfvertrouwen de neiging voort om zich bij uitstek gedecideerd voor te doen (die neiging kwam ook in zijn stijl tot uitdrukking) en om telkens te varen vooral op het kompas van één lid van het kabinet: zijn 'biechtvader', zoals hij de betrokkene aanduidde. Successievelijk waren dat van Boeyen (in '41), Kerstens (in '42), de nieuwe minister van financiën ir. J. van den Broek (in '43) en van Heuven Goedhart (in de zomer van '44). Nadelig was zijn bescheidenheid tenslotte in zoverre dat hij een mateloze verering koesterde voor Churchill¹ (hierdoor konden Nederlandse belangen in het gedrang komen) en in zijn relatie met koningin Wilhelmina geruime tijd lang teveel bedeesdheid moest overwinnen.

Op die relatie met de koningin komen wij aanstonds terug. Wat wij hier willen onderstrepen is dat Gerbrandy, zijn menselijke onvolkomenheden ten spijt, met zijn onverschrokkenheid en strakke beginselvastheid toch de minister-president was waaraan het kabinet en, op dat moment in de oorlog, het koninkrijk behoefte had: een man, volledig doordrongen van het besef dat een compromis met Hitler (het Beest uit de Afgrond) verwerpelijk was, dat er *oorlog* gevoerd moest worden en dat die oorlog alle offers waard was. Die opvattingen gaven de kleine, strijdvaardige Nederlandse premier met de strakblauwe ogen, de militante snor en de schelle stem spoedig een aparte plaats in de kring van de regeringen in ballingschap: hij werd vertrouwd en hij trok de naam van Nederland omhoog.

Koningin Wilhelmina had geen betere keuze kunnen doen. Niet lang duurde het overigens of zij had van die keuze spijt.

¹ Op 18 oktober '40 bracht hij Churchill zijn eerste bezoek – nadien stuurde hij de Britse *Prime Minister* op elk van diens verjaardagen en meestal ook op de verjaardagen van de tweede wereldoorlog (3 september) een huldigingstelegram. Af en toe kreeg Churchill ook een fles jenever van hem. In de herfst van '41 hield hij in Oxford een lezing ('*The contribution of the churches to the reconstruction of European life*') waarin hij 'the Almighty God' preekt, 'Who created everything: the Kingdom of the Netherlands, the British Commonwealth of Nations and the noble heart and the great brain of Winston Churchill.' (p. 9).